

УДК 330.1

Кравчук Н.О.*викладач кафедри економіки та обліку господарської діяльності
Нововолинського факультету
Тернопільського національного економічного університету***РОЛЬ СТРУКТУРНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА
У СКЛАДІ ЙОГО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ**

У статті досліджено сутність структурного капіталу підприємства, виходячи із складу інтелектуального капіталу підприємства. Досліджено основні елементи структурного капіталу підприємства. Обґрунтована роль структурного капіталу в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, структурний капітал, організаційна культура, інформаційні ресурси, технології.

Кравчук Н.О. РОЛЬ СТРУКТУРНОГО КАПИТАЛА ПРЕДПРИЯТИЯ В СОСТАВЕ ЕГО ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА

В статье исследована сущность структурного капитала предприятия, исходя из состава интеллектуального капитала предприятия. Исследованы основные элементы структурного капитала предприятия. Обоснована роль структурного капитала в современных условиях бизнеса.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, структурный капитал, организационная культура, информационные ресурсы, технологии.

Kravchuk N.O. A ROLE OF STRUCTURAL CAPITAL OF ENTERPRISE IS IN COMPOSITION HIS INTELLECTUAL CAPITAL

Essence of structural capital of enterprise is investigational in the article, going out composition of intellectual capital of enterprise. The basic elements of structural capital of enterprise are investigational. A reasonable role of structural capital is in the modern terms of menage.

Keywords: intellectual capital, structural capital, organizational culture, informative resources, technologies.

Постановка проблеми. Визначальною рисою економіки знань, яка поступово займає позиції промислової економіки, є надзвичайна роль формування та використання інтелектуального капіталу. В ринкових умовах господарювання саме цей вид ресурсу підприємства надає йому додаткове джерело конкурентних переваг. Однією із складових цього ресурсу є структурний капітал, який за своїми елементами забезпечує управління інтелектуальним капіталом, тому необхідним постає його сутнісне дослідження та обґрунтування доцільності його формування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Велика увага визначенню та дослідженню сутності категорії «інтелектуальний капітал» приділяється у роботах Е. Брукінга [3], Д. Моррісона, І. Проніної [8], Г. Беккера, Л. Едвінссон, М. Мелоун, К.-Е. Свейбі, Д. Шнайдера, С.М. Ілляшенко [6], І.С. Каленюк [5]. Процеси і результати використання об'єктів інтелектуальної власності в господарській діяльності досліджують В. Базилевич, О. Бігдан, О. Бутнік-Сіверський, А. Красовська, та ін. Джерелами вивчення організації як культурного феномена є традиції М. Вебера, Т. Парсонса, К. Левіна та інших вчених. Проте все ж залишається нагальною потреба детального вивчення складових інтелектуального капіталу як пріоритетного джерела конкурентних переваг в умовах економіки знань.

Постановка завдання. Метою дослідження є з'ясування суті структурного капіталу підприємства в контексті інтелектуального капіталу, його елементів, та визначення його ролі в успішному функціонуванні підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальна тенденція підходів до аналізу структури інтелектуального капіталу як визначального чинника економічного зростання у ХХІ ст. закладена Міжнародною бухгалтерською федерацією (International Federation of Accountants (IFAC)). У стандартах, розроблених федерацією, пропонується розглядати інтелектуальний капітал як такий, що структурно складається з трьох основних блоків: людський капітал,

споживчий капітал (його ще називають ринковий, клієнтський, інтерфейсний або капітал відносин з зовнішнім середовищем), структурний або організаційний капітал [12].

На думку І. Проніної [8], структурний капітал можна визначити як відносно стійку систему ресурсів економічних суб'єктів, яка дозволяє їм відповідати вимогам ринку. До елементів структурного капіталу дослідниця відносить інтелектуальні активи (об'єкти патентного права (крім товарних знаків, фірмових найменувань, ноу-хау) та інфраструктурні активи (система фінансових відносин, процеси управління, організаційна структура та культура, технічне та програмне забезпечення, інформаційні системи).

Структурний капітал, згідно із Н.Б. Вілоус, містить у своєму складі комплект документів, що підтверджують права інтелектуальної власності. Інформаційні ресурси – нагромадження цінної технічної, виробничої, економічної інформації про діяльність організації, товари і послуги, які вона виробляє, різноманітні бази даних про людські ресурси, які знаходяться поза організацією і можуть бути використані. Практично до інформаційних ресурсів належать зафіксовані на матеріальних носіях інформації: інструкції і методики роботи; система мобілізації організації для виконання екстремальних завдань і роботи в екстремальних умовах; фундаментальні, систематизовані знання; ноу-хау, не пов'язані з персоналом; бази даних людських ресурсів, кадровий потенціал, зовнішня і внутрішня «лава запасних» [1].

Вагому частку структурного капіталу становлять технології виробництва товарів та послуг, структура менеджменту організації. І, зрештою, будь-яка організація немислима без відповідних, притаманих тільки їй систем економічної безпеки, охорони і збереження інформаційних, матеріальних та людських ресурсів організації. Ці системи потребують великих матеріальних вкладень на їх організацію та експлуатацію.

Г.Л. Ступнікер визначає наступні фактори впливу на формування структурного капіталу та показники його вимірювання: науково-технічні (кількість

патентів, ліцензій, наявність ноу-хау, обсяг витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи), інноваційні (вартість інноваційних проєктів, життєвий цикл інновацій, частка нової продукції) та інформаційні (вартість програмних продуктів, комп'ютерної техніки, коефіцієнт інвестицій у нематеріальні активи) [10].

Організаційний капітал, на думку К.О. Бояриної, – це частина інтелектуального капіталу, яка стосується організації в цілому і визначає її матеріальні, інтелектуальні та інноваційні засоби, які працівники компанії використовують у своїй діяльності; цей капітал здебільшого є власністю компанії і може бути відносно самостійним об'єктом купівлі-продажу [2].

І.В. Журавльова пропонує під структурним капіталом розуміти здатність підприємства використовувати компетентнісний капітал в організаційних системах, що перетворює інформацію з метою підвищення прибутковості та зазначає, що структурний капітал забезпечує середовище, яке заохочує створювати, а потім капіталізувати інформацію і знання. Відбувається своєрідна конвертація компетентнісного капіталу в структурний потік знань, інформації, спрямований від індивідуальної компетенції до внутрішньої структури підприємства, потім закріплюється в інформаційних системах інтелектуальної власності. Головними складовими структурного інтелектуального капіталу підприємства є некомп'ютерне і програмне забезпечення, а нематеріальні бізнес-процеси, побудовані на підґрунті комп'ютерних систем, створенні і використанні об'єктів інтелектуальної власності; основним напрямком розвитку структурного капіталу є розроблення та постійний розвиток інформаційної моделі управління знаннями підприємства як моделі пізнавальних процесів організації, опосередкованих бізнес-процесами (робочими операціями) і документами [4].

Таким чином, під структурним капіталом підприємства варто розуміти сукупність ресурсів підприємства у вигляді ноу-хау чи інших об'єктів інтелектуальної власності, інформаційних продуктів, програмного забезпечення, технологій, систем менеджменту та економічної безпеки, а також організаційної культури, які дозволяють здійснювати управління інтелектуальним капіталом підприємства для підвищення ефективності його діяльності.

Використання об'єктів інтелектуальної власності підприємством є одним з головних інструментів інноваційного розвитку підприємства. Об'єкти інтелектуальної власності як складова організаційного капіталу включають:

- об'єкти авторського права (твори науки, твори літератури, твори мистецтва, комп'ютерні програми, бази даних);

- об'єкти суміжних прав (виконання творів, фонограми і відеограми, програми телерадіоорганізацій);

- об'єкти науково-технічної інформації (науково-технічна документація, наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин (селекційні досягнення), породи тварин (селекційні досягнення));

- об'єкти промислової власності (винаходи; корисні моделі; промислові зразки; топографії інтегральних мікросхем; секретні об'єкти: об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі і промислові зразки), що становлять державну таємницю; захист від недобросовісної конкуренції: захист через адміністративні чи судові органи від недобросовісних конкурентних дій – неправомірне використання ділової репутації підприємця, створення перешкод у процесі конкуренції, неправомірне використання комерційної таємниці);

- засоби індивідуалізації (суб'єктів, товарів і послуг) (зазначення походження товарів (назва місця чи географічне зазначення походження товару); доменні імена, товарні знаки та фірмові найменування входять до складу споживчого капіталу підприємства у структурі його інтелектуального капіталу);

- ноу-хау (комерційні секрети; технічна документація; творчі розробки; системи організації виробництва, маркетингу, управління якістю продукції, кадрами, фінансами, політикою капіталовкладень; виробничо-комерційний досвід організації виробництва, маркетингу і навчання персоналу) [2].

Розвиток організаційного капіталу полягає в організації дослідницької діяльності (дослідження ринку і основних методів управління), а також у розвитку корпоративної культури.

Структурний капітал – за визначенням – складається із внутрішніх надбань колективу. Будь-який колектив завжди є не просто механічною сумою окремих індивідуальних людських особистостей, це є новоутворення, важливою характеристикою якого стає система взаємовідносин. Цей нематеріальний, не уречевлений елемент завжди з'являється там, де люди об'єднуються в групу для вирішення будь-яких проблем (сімейних, виробничих, політичних, культурних тощо) – дух спільності.

На рівні сім'ї його важливим елементом виступає атмосфера відносин, взаємодії і взаємодопомоги, яка є неповторним новоутворенням, похідним від якостей і особистих рис батьків. На рівні виробничого колективу теж завжди виникає такий надлюдський, духовний елемент, який знов-таки не зводиться до простої суми окремих людських капіталів. У кожному випадку він має своє неповторне значення, сформоване комбінацією унікальних людських істот, їх якостей, характеристик, мотивацій і відносин. Певними проявами такого колективного духу можна вважати націленість окремих людей на досягнення спільних цілей, можливість для кожного у розкритті своєї особистості та творчості, але саме найголовніше – це атмосфера в колективі, характер взаємовідносин тощо.

У сучасній економічній науці це розуміється під терміном «організаційна культура», тобто «комплекс усвідомлюваних та неусвідомлюваних ідей, пропозицій та переконань щодо різних аспектів реальності, важливих для організації», «спільні для співробітників комерційної організації моделі поведінки, що «запускають» процес навчання, який в свою чергу змінює їх свідомість» [6].

Результати роботи будь-якої організації тісно пов'язані з її організаційною, або корпоративною, культурою, яка, в одному випадку, допомагає виживанню, в другому – досягненню найвищих результатів, у третьому – веде до банкрутства.

Американські дослідники Т. Пітерс і Р. Уотерман виявили ряд рис корпоративної культури, які сприяють успіху організації і підприємств:

- рішення приймаються навіть в умовах браку інформації;

- центральним моментом корпоративної маркетингової культури є задоволеність споживача;

- заохочення самостійності і ініціативності;

- людина сприймається як найважливіша цінність і актив підприємства;

- керівники підприємства регулярно відвідують керовані ними об'єкти і безпосередньо спілкуються з підлеглими на місцях їх роботи;

- строга орієнтація на основну діяльність, диверсифікація не заохочується;

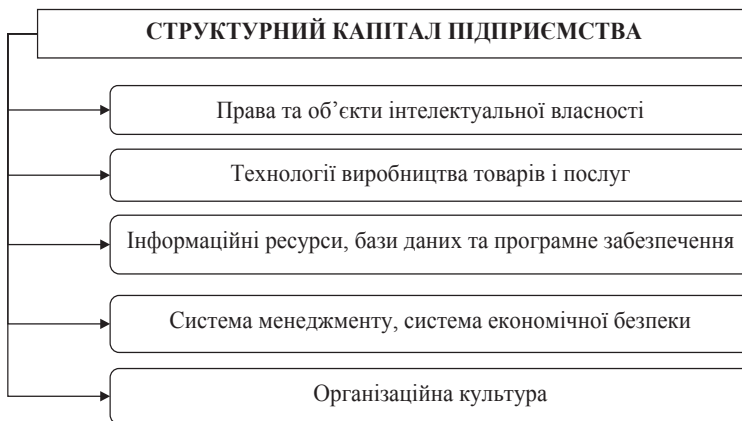

Рис. 1. Елементи структурного капіталу підприємства

- простота організаційної структури, нечисленний штат управління; поєднання гнучкості і жорсткості на підприємстві [11].

Організаційна культура включає в себе особисті якості співробітників, характер міжособистісних відносин, стиль керівництва організацією. Але найголовнішою ознакою її в сучасних умовах стає створення атмосфери постійного навчання. Саме створення в організації середовища, що навчає (обучающей среды), розглядається в практиці сучасного бізнесу як ключовий фактор забезпечення її конкурентоспроможності.

Ще в більшій мірі це стосується вищих навчальних закладів, які виступають основними генераторами та передавачами знань та інформації в новій економіці. Роль університетів у сучасному суспільному прогресі настільки велика, що західними дослідниками вже доведено взаємозв'язок розвитку освітніх закладів з економічним розвитком країни. Ті країни, які визнали пріоритетність розвитку освіти, змогли забезпечити стійкі темпи економічного зростання та перейти до постіндустріального суспільства [6].

З огляду на вказані підходи до визначення сутності та складу структурного капіталу підприємства варто виділити його наступні елементи (рис. 1).

Важливим елементом структурного капіталу є управління інтелектуальним капіталом. Наприклад, менеджмент людського капіталу – основний чинник функціонування людського капіталу. Його впливу, насамперед, підпорядковані такі характеристики робочої сили: освіта; кваліфікація; знання, пов'язані з роботою; схильності до професії; психометричні характеристики; професійні вміння; сповідування загальноприйнятих моральних та етичних принципів [1].

Проте варто пам'ятати, що окремі елементи інтелектуального капіталу (інформація, знання, освітній рівень, професійний рівень, об'єкти інтелектуальної власності) не можуть поодиноці забезпечити високий рівень конкурентоспроможності економіки тієї чи іншої країни. Тому доцільно формувати і відтворювати

інтелектуальний капітал суб'єктів господарювання за умов комплексного підходу до такого важливого процесу в умовах сучасної ринкової економіки.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розробок у даному напрямку. Таким чином, структурний капітал підприємства забезпечує узагальнення, формалізацію та документування знань і досвіду, що можуть бути використані для інноваційного розвитку підприємства. Позитивна організаційна культура формує сприятливе середовище для ініціативності й творчої активності працівників, підвищує їх зацікавленість, відкриває можливості щодо підвищення ефективності діяльності підприємства. Використання структурного капіталу забезпечує перетворення результатів творчої праці на матеріальні продукти, а потім їх комерціалізацію. Тому необхідним стає дослідження підходів до оцінки структурного капіталу підприємства та ефекту від його формування та використання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білоус Н.Б. Структуризація інтелектуального капіталу / Н.Б. Білоус // Науковий вісник НЛТУ. – 2007. – № 174.8. – С. 179–183.
2. Бояринова К.О. Інтелектуальний капітал як інструмент інноваційного розвитку підприємства [Електронний ресурс]/К.О. Бояринова // Режим доступу : jrn1.nau.edu.ua/index.php/EPsAE/article/.../451
3. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал / Э. Брукинг. – СПб. : Питер, 2001. – 288 с.
4. Журавльова І.В. Концептуальний підхід до розроблення стратегії розвитку структурного капіталу підприємства / І.В. Журавльова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління, 2008. – № 628. – С. 499–505.
5. Ілляшенко С.М. Сутність, структура і методичні основи оцінки інтелектуального капіталу / С.М. Ілляшенко // Економіка України. – 2008. – № 11. – С. 16–26.
6. Каленюк І.С. Інтелектуальний капітал: проблеми визначення та структуризації/І.С. Каленюк // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2008. – № 1. – С. 4–13.
7. Курило Л.І. Класифікація та структура інтелектуального капіталу / Л.І. Курило // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». – 2010. – № 1. – С. 71–77.
8. Пронина І. Інтелектуальний капітал: сутність, структура, функції [Електронний ресурс] / І. Пронина // Электронное научное издание Аналитика культурологии. – 2008. – № 2(11). – Режим доступу : http://www.analiculturolog.ru/component/k2/item/487-article_20.html.
9. Семенов Ю.Г. Организационная культура: управление и диагностика / Ю.Г. Семенов. – М. : Логос, 2006. – 256 с.
10. Ступнікер Г.Л. Інтелектуальний капітал як основа розвитку вітчизняних промислових підприємств / Г.Л. Ступнікер // Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури, 2008. – № 12. – С. 40–43
11. Харчишина О.В. Організаційна культура як фактор забезпечення конкурентоспроможності підприємства / О.В. Харчишина // Наукові праці НУХТ. – 2009. – С. 139–141.
12. IFAC. 1998. Measurement and Management of Intellectual Capital.